

Як Олег здобув Царгород

Ольга Мак

Казка

По Аскольдові й Дирові став князем на Русі^[1], у Землі Полянській, малий князь Ігор. І зраділи вороги. Кажуть:

— Що нам дитина зробить?

І справді, що міг малий хлопець їм зробити, коли ще не вмів ані на коні їздити, ані човном керувати, ані меч тримати.

Греки знали це і таку раду врадили:

— Загородимо русичам доступ до Чорного моря! Не пустимо їх ані риби ловити, ані воску, ані шкір, ані меду, ані пшениці у чорноморських містах продавати. Як же їхні купці до Царгороду приїдуть, то продаваймо їм вино найкисліше, а златоглав — найгірший.

І стало сутужно русичам: хочуть риби в Чорному морі наловити — греки не дають. Привезуть руські купці пшеницю чи інший крам до чорноморських міст — греки все задарма забирають. А в Царгороді, хоч і продадуть русичі привезене добро, то взаміну нічого купити не можуть. Вино кисле, мов оцет, а златоглав — і не златоглав, а просто — ряднина.

От зібралися русичі у стольному місті Києві на раду. Малий князь Ігор на золотому престолі сидить, а біля нього його дядько, князь Олег стоїть і думу думає.

Питають русичі один в одного:

— Що нам тепер робити?

— А що ж, — відповів Олег, — нічого іншого, як війною на ворога йти!

Знову кажуть русичі:

— Та то так, війна для нас не новина, та князь малий. Хто нам за воєводу буде?

Відповідає князь Олег:

— Я! Я малому князеві рідним дядьком доводжуся — майже його батько. Поки дитині рука до меча сили набере — буду я його рукою! Меч важкий підйму і на ворожі карки опушу. Хай вороги знають, що Русь і з малим князем за себе постояти зуміє!

— Добре! — зрадівши, крикнули в один голос русичі. — Веди нас, княже, в похід, а ми тебе будемо слухати, як будемо колись князя Ігоря слухати!

І наказав Олег човни дубові тесати, вітрила шити, мечі кувати, сухарі сушити, одяжу і взуття запасати, щоб ніхто в поході ані голодним, ані роздягненим-роззутим не був, а проти ворога голіруч не стояв.

Як уже все було готове, зібралася дружина на березі Дніпра, з ріднею й приятелями попрощалася, у човни посідала, шапками помахала і попливла рікою вниз. Сам князь Олег на передньому човні стоїть, червона кирея за ним вгору злітає, шолом із прилбицею і щит на лівій руці золотом горять.

Дивляться на князя дружинники й питають:

— Пощо, княже, щит із собою везеш? Тобі щита не треба, бо ми в небезпеці тебе своїми грудьми захистимо.

— Не гоже воїнові на рать без виряду виходити, — відповідає князь. — Як поляжу від грецького меча, то ви мене на щиті додому привезете. А як переможу ворогів, то цей щит на царгородській брамі приб'ю, щоб дивилися на нього греки і про свою поразку пам'ятали. Бо вже надто вони роззухвалилися.

От і пливе човнами руська дружина Дніпром до Чорного моря. Вітер вітрила надимає, гребці на весла налягають, а прудка течія ще й своїх сил докладає. І мчать човни, неначе птахи.

Чи минула днина, чи ні, а човни вже й біля Дніпрових порогів. Страшні ті пороги та піняві, й вода там бурею реве, то крутить, то об скелі розбивається, а то стрімголов у безодню летить.

Підніс Олег праву руку, човни зупинив і звелів дружині на берег зійти.

— Браття-дружино, — мовив, — тут наш Дніпро не жартує, через сім порогів скаче. Схоче — пропустить, не схоче — потопить усіх. Треба нам знак дати, що ми — не чужі, а свої. Ходімо до Ненаситця в гості. Він найстарший між усіма порогами. Як накаже — так і буде.

І пішли русичі берегом, аж поки до самого Ненаситця не дійшли. А Ненаситець же грізний-прегрізний! Так реве, так гуде, що земля довкола здригається.

Зупинився Олег, вклонився низенько та каже:

— Царю порогів, відчини нам брами кам'яні, замкни кручі глибокі, бо ми, дружина руська, їдемо в землю грецьку наших прав боронити, своє й своєї землі ім'я прославити і той щит, який я на лівій руці маю, на царгородській брамі прибити!

А Ненаситець нічого не відповідає, тільки ще дужче реве і ще більшу піняву збиває.

Уклонився вдруге князь Олег і знову каже:

— Царю порогів, відчини нам брами кам'яні, закрій кручі глибокі, бо ми, дружина руська, їдемо в грецьку землю воювати, наших прав боронити, своє й своєї землі ім'я прославляти і той щит, який я на лівій руці маю, на царгородській брамі прибити!

А Ненаситець і далі нічого, лише цілу хмару піни вгору відкинув і всіх дружинників оббризкав. Один князь сухим лишився.

І втретє вклонився Ненаситцеві Олег та й каже:

— Царю порогів, озвися, дай знак! Чи ти вже не приятель русичів? Не хочеш, щоб ми ім'я Руси, а з ним і твоє, прославили? Коли так, то ми човни волоком по березі переволочимо, але тоді нашій дружбі кінець!

— Ох, та й нетерплячий же ти! — загуділо з-під найбільшої скелі, що вся чисто мохом та водоростями обросла. — Навіть причепуритися дідові не даси!..

Це так озвався Ненаситець і виринув із своєї печери. Величезний та окатий, у блакитній вишиваній сорочці та синій дорогій киреї. Увесь-усенький синій і блакитний, тільки вуса та борода в нього срібні.

Моргнув приязно Ненаситець до русичів і каже:

— Бачу, що ви звичаї шануєте і давню приязнь пам'ятаєте. І я також не забув.

Спасибі, що в гості прийшли. А їхати — їдьте сміливо і нічого не бійтесь! Мої діти пустотливі — це правда. Багато гуркоту роблять, водою бризкають, а нелюбих гостей часом топлять риbam на поживу. Але ви — свої. Вам нічого не роблять, хіба трохи полякають. їдьте, воюйте, наше ім'я прославляйте і щасливо назад повертайтеся!

— Гей, діти-дружинники, — крикнув годі князь до своїх воїнів, — не личить нам у гості без гостинця ходити! Ану, викотіть там бочку меду дідові Ненаситцеві! Та найкращого, який є!

Метнулися княжі отроки, прикотили бочку меду і скинули зі скелі в Дніпрові хвилі.

— Спасибі, діти! — гукнув Ненаситець, сягаючи по бочку. — Щасливої дороги!

— Спасибі й тобі, діду! — вклонилися дружинники. — Оставайся щасливо!

Вернулися русичі до човнів, поспихали їх знов у воду і попливли.

Правду казав Ненаситець, його діти пустували міцно: як ухопили у свої лапи човни, як закрутили ними, як загойдали, як почали на дружину величезними пригорщами воду жбурляти, здавалося — потоплять усіх. Але не потопили нікого.

Бо дружинники цупко за човни трималися, ще й кепкували:

— Добре, Ненаситцеві діти, гойдати вмієте! Ану, ще!..

І так поперестрибували човнами через усі сім порогів. Коли ж оглянулися вже на тихій воді — а в човнах повно риби: і судаки, і щупаки, і карасі, і лини. Та все великі, та все найкращі.

— Оце ж напевне нам старий Ненаситець так за мед віддячився, — міркували дружинники.

А за ними навздогінці аж луна йде:

Цмок-цмок-цмок!...

Це так дід Ненаситець до княжого меду припався.

* * *

От пливуть русичі, пливуть — і виплили в Чорне море. Таке воно широке, що й оком не змириш. А хвилі на ньому котяться і перекочуються. Та високі-високі — як гори! Підхоплять який човен, піднесуть аж під хмари, а тоді й скинуть униз, неначе в прірву. Але руська дружина пливе далі й гадки не має, на весла налягає, пісень співає — їде Царгород, столицю грецьку здобувати.

Аж раптом посеред моря зупинився човен, що то на ньому князь Олег плыв. Став — і ні назад, ні вперед, наче його хтось прив'язав. Інші човни князів човен оточили й гойдаються на хвилях.

— Що воно за причина? — дивуються дружинники. — Чи не сів княжий човен на яку підводну скелю?

Але князь відразу догадався.

— Еге, — каже, — це Посейдонові жарти. Як Ненаситець є царем порогів, а Стрибог — царем вітрів, так Посейдон є царем моря. Треба нам з ним у приязнь увійти, бо потопить. Ану, отроки, киньте йому бочку меду, то, може, він і подобішає.

Видобули отроки бочку меду й шубовснули її в море. Та нічого не допомогло, бо набігла хвиля і бочку назад у човен укинула.

— Не хочеш меду, Посейдоне? — питає князь. — Ну, тоді візьми від мене гривню золоту. Тільки пусти.

Зняв князь Олег із шиї золоте намисто і вкинув у море. Але Посейдон і цього дару не прийняв. Розсердився вельми та як закрутив хвилями, як почав з дна моря всяке дорогоцінне каміння й золото підносити та в човни руської дружини кидати!.. Кидав, кидав, накидав того добра стільки, що човни отяжіли й стали потопати.

— Стій! — закричав тоді князь Олег. — Стій! Годі тобі гніватися, морський царю! Скажи, чого від нас хочеш?!

І враз утихли хвилі на морі, лише біля Олегового човна скипіла вода, завирувала й розступилася, а з-під неї виринув морський цар Посейдон. Сидів він верхи на величезному дельфіні й тримав у руках золотого тризуба. Вже який був Ненаситець, а перед морським царем виглядав би, як наперсток біля бочки з медом. Очі в нього, як дві брили льоду, ніс — як журавель, що то ним з криниці воду тягнуть, а в ротяку міг би без перешкод найбільший човен заїхати. На голові у Посейдона золота корона, перлами прикрашена, а на плечах — чорна кирея, вся сріблом розшита і кришталевими тороками обторочена.

Потрусив Посейдон мокрою головою, рукавом обличчя обтер і чхнув.

— Отак би відразу! — сказав громовим голосищем. — А то даєш мені то меду, то гривню, неначе то справді велике добро було.

— А чого ж ти хочеш? — спитав князь Олег.

— Хочу, — сказав цар моря, — твоїх дванадцять дружинників, і то не будь-яких, а найкращих.

Почувши таку мову, вельми розгнівився князь Олег.

— Ах ти старий людожере! — крикнув до Посейдона. — У мене кожен дружинник наче син рідний! А ти хочеш, щоб я тобі їх дванадцять на смерть віддав?! Та зроду-віку такого не буде!

— То не візьмеш Царгороду! — Посейдон на те. — Доля Царгороду в Золотій Книзі записана, а та книга у мене на морському дні захована. І записано в тій книзі таке, що Царгород візьме той, хто на човнах аж під царгородські мури дістанеться. Але греки мені данини не жалували, тож я море далеко від мурів стягнув. І ніхто тепер туди човном не допливе — хіба я знову море під Царгород пущу. Отже, як хочеш — давай дванадцять дружинників, а не хочеш — буде тобі лихо...

— Не дам я тобі, Посейдоне, ні дванадцять, ні десять, ані одного з моїх дітей! — відповів князь Олег. — Ані навіть пальця котрогось із них, ані нігтя, ніже волосини! У чесному бою можемо всі головами наложити, але щоб тобі котрогось у воду вкинути — не чекай. Чуєш?

— Як знаєш! — зареготав Посейдон. — Як знаєш!.. Та гляди, щоб не пожалував, княже... Бо таке може статися, що не дванадцять, а всіх твоїх дружинників разом із човнами собі на обід візьму, ще й тебе в придачу...

Як же розгнівається на такі слова князь та як ухопить Посейдона за мокру бороду!

— Ти, — кричить, — морський царю, погрожуй, та не дуже! Не вся Русь на цих

човнах сидить — тисячократно більше вдома лишилося! Як нас потопиш, то вийдуть наші брати, наші сини й наші батьки і Дніпро-Славутич греблею загатять! Не пустять більше його води до Чорного моря. Висхне море, і ти тоді знидєш.

Не припала до вподоби така мова Посейдонові — злякала морського царя.

— Я вам нічого не робитиму, — оправдувався. — Робіть собі своє діло з греками. Я лише те кажу, що задарма помочі не дам, не зобов'язаний.

— А ми й без твоєї помочі обійдемося! — сказав Олег. — І твого добра також не потребуємо Ану, діти-дружинники, поскидайте оте сміття, ще човни обтяжує, у воду! Дарунків від ворогів не приймаємо, а добро тільки в чесному бою здобуваємо.

— Як так, то прощайте! — мовив Посейдон стиснув острогами дельфіна й пірнув під воду.

От і повикидали дружинники золото й каміння дорогоцінне з човнів, гребці на весла налягли, стерничі при стернах поставали і попливли далі вперед — геть аж туди, де за обрієм Царгород заховався.

Пливуть і пливуть, а князь Олег по помості човна походжає і думу думає: що його робити, що чинити, щоб море під царгородські мури підкотити?

Пливуть день, пливуть другий, пливуть і третій. Аж утомився князь і каже до дружинників:

— Піду я, діти мої, задрімаю. А ви тут чуйте й далі несхибно на захід путь держіть.

Приліг Олег на лавці, киреєю накрився і заснув. Чи довго спав, чи ні, коли раптом щось йому в обличчя — дмух! — і збудило. Схопився князь, протер очі й дивиться. А біля нього на лавці невеличкий клубок лежить, та такий дивний-предивний! Сама прозора голова серед довгих прозорих кучерів, лише блакитні очі світяться. Інший би хтось і злякався такого дива, але князь Олег — ні. Пізнав бо перед собою Стрибога, царя вітрів.

— Уставай, князю, мерщій, бо біда! — мовив Стрибог.

— Яка біда? — спитав князь.

— А така, — відповів Стрибог, — що Посейдон грекам про твій похід оповістив, а греки вже на кораблі посідали й тебе ззаду обійшли. Як лиш сонечко зійде, на тебе нападуть, твої човни грецьким вогнем попалять і на дно пустять.

А князь на те:

— Ну, що ж, — доведеться загинати. Грекам їхні боги служать, а нам наші — ні.

Стрибог образився і прозорі губи надув:

— Коли б я русичам не служив, не прилітав би оце тебе попереджати.

— Попереджати мало — нам помочі потрібно, — сказав князь.

— А ти скажи, якої помочі, то я й поможу.

— Як хочеш допомогти, то позбирай мерщій усіх своїх унуків і поспішай сюди! Тоді ми вже побачимо, що робити.

Стрибог заклопотано почухав себе прозорим кучером за прозорим вухом.

— Позбирати — чому б не позбирати! Лише от біда, що не знаю, де їх шукати. Такі

вони в мене гонивітри, що ніколи в хаті не всидять. Ну, та спробую...

З цими словами знявся Стрибог на своїх кучерях угору і зник у небі.

Минула ніч, зійшло сонце, розігнало тьму й сипнуло золотими дукачами по морському плесі.

Кликнув Олег отрока Гострозора:

— Подивись, Гострозоре, вперед! Що бачиш на заході?

— Бачу, княже, — відповів Гострозір, — твердиню страшенну: зубчасті мури в неї на триста ліктів заввишки, башти — на тисячу, а залізна брама така широка, що через неї Дніпро-Славутич переплив би.

— Оце ж, діти, вам і Царгород! — сказав тоді Олег до дружинників.

Тоді знову спитав Гострозора:

— А подивись, Гострозоре, тепер назад — на схід: що бачиш?

— Бачу, — відповів Гострозір, — неначе стадо величезних гусей по морю навздогін за нами пливе.

— Оце ж, діти, за нами греки женуться, — мовив до дружини князь. — Напинайте ж вітрила та гребіть скільки сили, щоб нас не наздогнали!

— Дарма, княже, вітрила напинати, коли вітру нема, а на самих веслах далеко не втечемо, — відповіли дружинники.

А вітру й справді не було навіть настільки, щоб ложку страви вистудити. Про те ж, щоб вітрило нап'яти — годі й згадувати. Та й звідки ж було вітрові взятися, коли всі Стрибожі внуки порозбігалися в різні кінці світу: Північний на крижинах ковзався, Східній вогонь степової пожежі роздмухував, Південний у пустелях пісками крутив, а Західній у спілці з Бурею столітні дуби у горах корчував. Подався старенький Стрибог їх шукати, та й сам пропав.

Перегода кличе Олег Гострозора і знову наказує:

— Подивись, Гострозоре, на захід і на схід і скажи, чи вже близько Царгород та чи далеко грецькі кораблі!

Подивився Гострозір на захід та на схід і відповідає:

— Царгород, княже, на тому самому місці стоїть, а грецькі кораблі виглядають завбільшки як лебеді. І жене їх хвиля висока.

"Оце ж їм Посейдон помагає, — подумав собі князь. — А нашого Стрибога з онуками як нема, так нема..."

А Посейдон і справді грекам помагав. Лихий був на князя Олега і збив на морі хвилі величезні: що надбіжить одна — то так і піджене грецькі кораблі вперед; що надбіжить друга — то посуне ще далі. А русичі лише на самих веслах плывуть — ніяк від ворога втекти не можуть. Князь уже більше й Гострозора не питає, бо кожному видно, що греки, мов на крилах летять, хоч і без вітру.

Ось уже зовсім близько грецькі кораблі! Ось уже ворог почав свої вогні кидати! Що кине-кине — не докине! Що кине-кине — то й перекине! Щоправда, лиха руським човнам ще не робить, бо не влучає, але лякати — таки лякає. Русичі вже чули, але ще на очі не бачили того вогню, що його хитрі греки видумали. А тепер уже й бачать —

страх: де впаде куля вогненна — там і море горить і риба заживо спечена на поверхню води спливає. А що ж то буде, як у човен улучить? Спалить, як сухий листок, і людей пошкварить!

— Гей, ви, дружино вірна й отроки любі! — гукає князь Олег на цілі груди. — Сили збирайте, на весла чимдуж налягайте, щоб скоріше до суші прибитися, на берег вийти і з ворогом у чесному бою мечі схрестити! Не погибати ж нам безславно потопившись у воді, неначе щурі!

Відповідають же гребці:

— Знаємо, князю! Мліють нам руки, попереки тріщать і пухирі кривавії на долонях лопають, але ми гребемо, скільки здужаємо!..

І налягають потомлені гребці на кленові весла, гребуть щосили, але грецькі кораблі пливуть хутчіше, бо женуть їх високі хвилі морські: що надбіжить одна — посуне вперед, надбіжить друга — посуне ще далі. І залоги на кораблях не дармують: кулі на метавки накладають і на руські човни кидають. Кинуть-кинуть — і не докинуть. Кинуть-кинуть — і перекинуть. А де той грецький вогонь упаде — море кипить і попечена риба догори черевом спливає.

Падають кулі вогненні перед руськими човнами, падають позаду човнів, падають і поміж човнами. Гляди — влучить котра — і спалить човен, людей попарить і на дно морське, на втіху Посейдонові пустить.

— Гей, Стрибоже з онуками, де ти забарився? — гукає князь Олег. — Чи заблудився де, чи слово зламав, що нам на поміч не прийдеш? Ми б самі ворогам раду дали, коли б їм Посейдон не помагав!..

Ще не вспів тих слів сказати, а тут — ч-ш-ш! — і вогненна куля йому під ноги впала. Край червоної киреї обпалила і полум'ям по помості розлилася.

Скрикнули дружинники зі страху і в різні боки порозскакувалися. Вже думали в море стрибати, коли лиш князь дозволить. Та перше, ніж князь уста відкрив, щось зашипіло вгорі, засвистіло і впало на поміст. І погас грецький вогонь, нікому шкоди не вчинивши.

— Гей, дружино вірна, отроки милі! — гукнув тоді князь. — Поміч прийшла! Прибув Стрибог з онуками!

Ніхто ж інший, лише справді старий бог вітрів із внуками погасили вогонь. В самий час прибули.

Стрибог прозорим кучером зопріле чоло витер і перепрошує:

— Вибачай, княже, що спізнився! Тільки ж поки тих гонивітрів позбирав — утомився.

Стрибожі внуки смирененько рядочком поставали й до князя всміхнулися. Такі ж кругленькі й прозорі, як їхній дід, лише личка не поморщені й очі синіші.

— Кажи, князю, що робити? — питають в один голос. — Хочеш — умить знищимо грецькі кораблі; порвемо їм вітрила і поперевертаємо догори днищами.

А князь на те:

— Ні! Чужими руками воювати ми не звичні. З ворогом самі завжди розправу

чинимо.

— А що ж нам робити? — питають вітри.

— Гуляйте! — відповідає князь. — Гуляйте, роботу вітрилам дайте, бо ж, бачите, ледачі полотна чисто пообвисали. А решту ми самі зробимо

Вітрам того двічі не казати. Затанцювали, розскочилися й розпустили прозорі кучері на цілі верстви. А з кожного кучера таким вітром повіяло, що затріщали вітрила і шогли мало не вдвоє зігнулися. Вже скільки разів князь і дружинники човнами плавали, а такого не бачили: шоломи з голів злітають, і у вухах свистить. Оглянуться русичі — а вогненні кулі вже далеко позад них падають і грецькі кораблі — вже не кораблі, а наче лебеді по хвилях плавають. Оглянуться русичі другий раз — уже й не лебеді, а гуси на обрії біліють. Зате царгородський берег із страшною твердинею не наближається — летить назустріч.

Ось уже й зовсім близько, ось уже й днища човнів об морське дно черкаються.

Радіє потомлена дружина руська, у воду стрибає, човни на білий пісок витягає, кості натруджені розправляє, на царгородську твердиню поглядає й гомонить:

— Ой, та й страшна ж ця твердиня, страшна, ще й заклята до того! І як же ти її візьмеш?!

А князь Олег лише під вусом посміхається і каже:

— Нічого, дружино вірна, не журіться! Надію майте, до вечора відпочивайте, а ввечері я скажу, що робити...

Попадали дружинники й отроки на білий пісок і поснули відразу, бо дуже втомлені були. Лише князь та Стрибог з онуками не сплять. Князь поміж дружинниками походить, на твердиню поглядає і думу думає. А вітри майнули через мури в Царгород новин довідатися. Недовго й барилися. Вертаються й кажуть князеві:

— Не боятися, княже, греки ні тебе, ні твоєї дружини. Кажуть, що тільки той місто візьме, хто на човнах під його мури припливе. А море далеко. І ще кажуть, що ви всі на загибель присуджені: вам ані тут не бути, ані додому вертатися. Сидітимете тут — з голоду помрете, виберете дорогу назад суходолом — там грецькі війська на вас чекатимуть, а на морі вас їхні кораблі переймуть і потоплять.

— Е, — відповідає князь, — то вони тому так кажуть, що ще добре русичів не знають. Завтра у них буде інакша мова...

Як же почало сонечко за царгородську твердиню хилитися, став Олег своє військо будити:

— Вставайте, дружино вірна, і ви, отроки любі! Вставайте, покріпляйтеся, хто чим має, меду попейте, сили наберіться, бо чекає на нас робота велика...

От схоплюються русичі на рівні ноги, очі протирають, сухарі й рибу в'ялену зі саков добувають, бочки дубові з медом хмільним розбивають і сідають на піску вечеряти. Випили за здоров'я князя, тоді князь випив за дружину, а тоді всі разом випили за перемогу над ворогом.

Коли ж покріпилися, сказав князь:

— Тепер, дітки, поспішайте, дуби й клени вікові рубайте, колоди стругайте, робіть

колеса, тарани важкі й драбини високі збивайте, щоб усе до схід сонця було готове.

— А нам же, князю, яка робота буде? — питають вітри.

— А вам, — відповідає князь, — робота невелика: не давайте грекам підглядати, що ми тут робити будемо.

Розпустили вітри прозорі кучері й полетіли над морем. Вимокли в солоній морській хвилі, вискочили на берег і обкачалися в піску. А з піску як не скочать на царгородські мури, як не почнуть свистіти, як не почнуть віяти, як не почнуть мокрим піском в очі вартових метати — так і засліпили всіх.

Вартові позгиналися, кашляють, чхають, обличчя рукавами затуляють, очі протирають і дивуються:

— Що це за напасть така?! Скільки живемо, скільки службу повнимо — такого вітру ще не чули й не бачили!

— Еге ж, — кажуть інші, — а цар наказав за русичами зорити і з ока не спускати. Яку ж відповідь дамо, як нас покличуть і спитають, що вороги роблять?

— Е-е, — міркують треті, — ворогам нашим тепер іще гірше, як оце нам тут. Ми хоч за мури можемо поховатися, а вони на голому березі лежать. Засипле їх піском живцем.

— А й правда! — зраділи всі вартові. — Ця буря нам на руку. Хай русичів піском заносить, а ми у затишні кутки ховаймося та й спім!

Але русичі ані гадки про якийсь вітер не мають. Дуби й клени вікові рубають, колоди рівні стругають, колеса роблять, тарани важкі і драбини високі збивають, ще й жартують при тому і пісень співають.

По небу синьому місяць плив та й зупинився. Цікаво йому стало: що то таке веселе товариство під Царгородом робить? Та, як задивився, як задивився — забув у дальшу дорогу йти. А руська дружина з того й рада, бо від місяця ясно, як удень, і робота йде скоро. До третіх півнів уже все скінчили й відпочивати сіли.

Аж тоді місяць схаменувся і прожогом покотився далі, щоб надолужити втрачений час. Боявся, що сонце його дожене і спалить.

А сонце й справді не забарилося. Встає, ранкові тумани розсуває і стелить рушники вогненні через гори, через ліси, через море й через білі піски — геть-геть аж під царгородські мури.

І зводиться князь Олег на рівні ноги, підносить високо праву руку, білою шовковою хустиною над головами махає і грімким голосом гукає:

— Гей, приятелю Стрибоже з онуками! Годі вам мокрим піском на греків кидати! Відступіться від міста! Тепер наша черга!

Ще князь не скінчив говорити, а вже над Царгородом буревій утих, неначе хто ножем утяв. Стало тихо, мов у вусі. Так тихо, що грецькі сторожі відразу попрокидалися. Встають, позіхають, заспані очі рукавами протирають і кажуть:

— Ану, подивімося, чи високі могили над ворогами вітри висипали?..

Визирнули з-поза мурів, крізь стрільниці та й помітили. Бо не могили русичів побачили, а побачили дивно дивне: сотні човнів під вітрилами котилися по пісках під

царгородські мури. А в човнах тарани важкі, драбини високі й повно вояків у кільчугах, у шоломах, із щитами на лівій руці і з мечами — в правій. Стрибог і його онуки русичам допомагають, вітрила дружньо напинають — і човни, на колесах поставлені, мчать, гейби по хвилях морських.

Скочили сторожі з мурів, сторч головою по сходах скотилися і до царських хоромів помчалися.

— Біда, царю! — кричать. — Сповнилося пророцтво, записане в Золотій Книзі: ворог на човнах під царгородську твердиню підходить!..

Поки цар прокинувся, поки зрозумів, що й до чого, руські човни вже носами об мури черкаються. І дружина руська не зіває: драбини високі під стіни підставляє, важкими таранами залізні двері твердині розбиває.

— До зброї, до зброї! На відсіч! — гукають грецькі полководці.

Сам грецький цар у золоті шати убрався, діамантову корону на голову наклав, ухопив скіпетр, і побіг до найвищої башти у своїх хоромах, щоб подивитися, як буде бій іти. Дивиться — біда: не встоять його вояки проти хороброї дружини Олегової. На мурах уже руські списи блищать, та густо, мов колючки на їжаку; залізна брама від ударів важких стогне й гнеться, а вояцтво скошеним колоссям лягає під ударами руських мечів.

І прибігає найстарший полководець, ницьма перед царем падає і благає:

— Царю найясніший! Несила нам проти долі йти! Справджується те, що в Золотій Книзі записано. Русичі на човнах під самі мури міста підійшли. І хто ж може з ними на прю стати, коли вони й по піску, неначе по воді, пливуть?! Не дай нас усіх вигубити. Накажи на мир сурмити!..

Важко зідхає грецький цар, голову на груди похиляє і подає скіпетром знак.

— Хай буде! — каже. — Сурміть на мир, а мені несіть ключ від міста — піду переможців зустрічати.

От сурмачі зараз і засурмили в срібні сурми, а дворецькі принесли цареві на шовковій подушці золотий ключ від брами.

І виходить грецький цар князя Олега вітати, віддає йому золотий ключ від Царгороду й просить:

— Не губи нашого міста, князю відважний! Переміг ти нас у чесному бою, і тобі всі права та почесні переможця належать. Кажі, якої ціни за свою ласку жадаєш, а ми твою волю вволимо. Тільки нас живими лиши!

— Ми переможених не вбиваємо, — відповідає Олег, — але за заподіяні нам кривди розлічитись і договір на письмі списати мусимо. А хочемо ми, грецький царю, щоб ти нашим підданим кривди не чинив, руським рибалкам риби в Чорному морі ловити не боронив і руським купцям у чорноморських городах чи й у самому Царгороді чесно продавати й купувати крам дозволив.

— Усе буде зроблене! — обіцяє цар.

А князь Олег на те:

— Е-е, це ще не все! За всі наші кривди окупу в золоті й крамах вимагаємо. А

скільки того окупу дати — хай наші скарбничі полічать.

— Гаразд! — годиться й на це грецький цар.

— А тепер, — далі веде мову Олег, — моїй військовій дружині за труди й терпіння також винагорода належить. Отож, хочемо, щоб кожному дружинникові ви шати з найдорожчого златоглаву пошили і по мірці золотих дукатів дали, а на всі човни вітрила з найкращого шовку справили, бо наші геть подерлися.

На все погодився грецький цар і наказав умову до слова на воловій шкурі списати і восковими печатками припечатати. Після того русичі цілий місяць у Царгороді гуляли, грецьке вино попивали і солодкими фіґами заїдали. А по місяцеві, як греки зібрали окуп і по мірці золота на кожного дружинника, як пошили всім пишну одержу з дорогого златоглаву і справили шовкові вітрила на кожен човен, — почали русичі у дорогу додому збиратися. Греки проводили їх з великими почестями, але князь Олег, за царгородську браму виїхавши, власноручно свій щит до неї міцними цвяхами прибав.

— Це, — каже, — грекам на пам'ятку від нас...

Стрибог і його онуки й у поворотній дорозі русичів не покинули: напинали їм вітрила, аж поки човни до берега не допливли. Потім князь із вітрами попрощався і подався з дружиною до Києва через степи. Вернулися щасливо ще й із здобиччю багатою. А Олегів щит на царгородській брамі лишився. Кажуть, що блищить там і досі. Чи правда — не знаю.

Кінець

Пояснення-словничок

Русь — давня назва України. Наші предки називали себе **русичами**; від **Русь** походить слово **руський**, але воно не означає того самого, що російський або московський.

Царгород — українська назва візантійсько-грецької столиці Константинополя, а потім турецької Істанбулу.

златолав — грезет, рід дорогої матерії на одяг перетиканої золотими нитками.

сутужно — скрутно, важко (in great difficulties).

стольний — столичний (metropolitan).

воєвода — за княжих часів начальний вождь війська (commander of an army).

чревії — взуття з м'якої шкіри.

Дружина — тут княже військо.

кирея — чоловіча верхня одержу без рукавів.

прилбиця — частина лицарського шолому (helmet), що захищала лоб-чоло і перенісся.

рать — військо. їхати на рать — на війну.

поразка — невдача, програна боротьба (defeat).

круча — steep slope, precipice.

пінява — піна (foam).

волок — portage, carrying of boats overland between navigable rivers; тягнути волоком — тягнути човни по суші, підкладаючи під них колоди.

отрок — молодший вояк-дружинник.

причина — перешкода, немила або дивна пригода; що за причина? — what is that?

Посейдон — поганський бог у старовинних греків.

шубовснути — тут: укинути.

гривня — гріш, монета за княжих часів.

вельми — дуже.

ніже — ані, ані навіть.

наперсток — thimble.

торок — fringe.

данина — tribute, contribution.

тисячократно — в тисячу разів більше.

гребля — гать (dam).

нидіти — марніти, завмирати (to decay).

стерно — керма корабля (rudder, helm).

держати путь — прямувати.

грецький вогонь — винахід давніх греків, кулі зі запальною речовиною, що їх особливими пристроями викидали на значну віддаль.

дукач — coin in a necklace.

лікоть — стародавня міра довжини (cubit, ell).

навздогінці — in pursuit of.

гребти (веслами) — to row.

вистудити — охолодити (to chill, to cool).

крижина — block of ice.

корчувати (дерева) — to stub, to root out.

перегодя — згодом, пізніше.

пошкварити — зжарити на вишкварки (cracklings).

суша — суходіл (dry land).

щур — rat.

поперек — крижі (loins).

пухир — blister.

метавка — воєнний прилад метати (кидати) кулі й інші предмети (catapult).

зламати слово — не додержати обіцянки (to break one's word).

зопрілий — sweaty, moist.

днище — дно, спід (bottom).

ледачий — лінивий (lazy, sluggish).

верства — міра довжини (приблизно одна миля).

щогла — mast.

черкатися — злегка доторкатися.

натруджений — утомлений (tired, weary).

загибель — death, destruction.

сакви — saddle bag.

Хмільний — п'яний (heady).

таран — прилад розбивати мури (battering ram).

качатися — to roll.

зорити — стежити, наглядати за ким (to look after, to watch, to spy).

до третіх півнів — до передранкової пори ночі, коли утретє співають півні (third cock).

схаменутися — опам'ятатися, отямитися (to collect oneself).

прожогом — миттю, раптом, швиденько (rashly).

бійниця — отвір в обороннім мурі, звідки стріляли на напасників (loop hole).

тихо, мов у вусі — спеціальний вислів, означає completely quietly.

сторч головою — head foremost.

хороми — царські кімнати.

не зіває — не дармує.

скіпетр — жезл о (scepter).

башта — вежа (tower).

падати ницьма (ниць) — to prostrate oneself.

на прю стати — противитись.

дворецький — начальник царського двора.

крам — товари (goods, merchandise).

окуп — викуп (ransom)

скарбничий — царський скарбник.

дукат — червонець. старовинна візантійська монета.

одвірок — door post.

Примітка упорядника інтернетної публікації

Тут твір Ольги Мак представлено за книжкою, опублікованою 1989 року у місті Торонто (Онтаріо, Канада) видавництвом "Нашим дітям" Об'єднання Працівників Літератури для Дітей і Молоді. Цю історичну казку українська письменниця написала, живучі у Бразилії (1947-1970), а надрукована ця книжка була вже у часи її життя у Канаді (1970-1998).

Упорядник інтернетної публікації виправив деякі друкарські помилки, котрі, на жаль, мають місце у паперовій книзі. Книжка призначена у першу чергу для дітей українських діаспор у Канаді, США, Австралії та інших країнах, тому у доданому авторкою до тексту словничку пояснень є зокрема пояснення деяких слів (подекуди з англійським перекладом), котрі дітям, що живуть в Україні, зрозумілі і без пояснень.

[\[1\]](#) У кінці книги авторка помістила словничок пояснень до слів і виразів, котрі у тексті можуть бути юним читачам незнайомими і незрозумілими. Що ж до Аскольда і

Дира, то про них Ольга Мак написала казку "Аскольд і Дир та київські князівни", котра теж уже викладена в Інтернеті. *(Примітка упорядника інтернетної публікації)*.